

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-34-36>

УДК 338.48

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОГО ТУРИЗМУ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19

PROBLEMS AND PROSPECTS OF DOMESTIC TOURISM DEVELOPMENT IN TERMS OF THE COVID-19 PANDEMIC

Мірошник Роман Олександровичкандидат економічних наук,
Національний університет «Львівська політехніка»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1408-8619>**Miroshnyk Roman**

Lviv Polytechnic National University

Стаття присвячена проблемам та перспективам розвитку вітчизняного туризму в умовах пандемії COVID-19. Автором розглянуті та визначені основні проблеми, які виникли у туристичній індустрії через запровадження карантинних обмежень. Досліджено кількість туристів в Україні, що були обслужені туроператорами та турагентами. Виявлено значне скорочення в'їзних, виїзних та внутрішніх туристів у 2020 році із початком пандемії COVID-19. Проаналізовано кількість туроператорів та турагентів та встановлено, що із запровадженням карантинних обмежень чисельність суб'єктів туристичної діяльності в Україні скоротилась. Розглянуті заходи, що доцільно на перспективу впроваджувати у вітчизняному туризмі. Суб'єктам туристичної діяльності потрібно адаптуватися до роботи у нових умовах туристичного ринку, а українському уряду та місцевим органам влади надавати комплексну підтримку вітчизняного туризму.

Ключові слова: туризм, пандемія, розвиток, ринок, COVID-19.

Статья посвящена проблемам и перспективам развития отечественного туризма в условиях пандемии COVID-19. Автором рассмотрены и определены основные проблемы, возникшие в индустрии через введение карантинных ограничений. Исследовано количество туристов в Украине, обслуженных туроператорами и турагентами. Выявлено значительное сокращение въездных, выездных и внутренних туристов в 2020 году с началом пандемии COVID-19. Проанализировано количество туроператоров и турагентов, и установлено, что с введением карантинных ограничений численность субъектов туристической деятельности в Украине сократилась. Рассмотрены мероприятия, которые целесообразно внедрять в отечественном туризме. Субъектам туристической деятельности следует адаптироваться к работе в новых условиях туристического рынка, а украинскому правительству и местным органам власти оказывать комплексную поддержку отечественного туризма.

Ключевые слова: туризм, пандемия, развитие, рынок, COVID-19.

The article is devoted to the problems and prospects of domestic tourism in the COVID-19 pandemic. The author considers and identifies the main problems that have arisen in the tourism industry due to the introduction of quarantine restrictions. The tourism market, due to the COVID-19 pandemic and the introduction of quarantine in Ukraine and around the world, has lost a large number of tourists, reduced demand for travel services and products. Tourist businesses (tour operators and travel agents, hotels and catering establishments, carriers) suffered losses due to lack of consumers, a number of businesses went bankrupt and closed. Tourists have new habits and preferences to which the tourism industry must adapt. The number of tourists in Ukraine served by tour operators and travel agents was studied. The author analyzed the volumes of incoming, outgoing and domestic tourists in Ukraine during 2016–2020. It was found that the number of foreign tourists visiting Ukraine in 2020 decreased by up to 11,964 people, which was 86.2% less than in 2019. The number of outbound tourists in 2020 decreased to 2125702 people, which was 61.5% less than in 2019. The number of domestic tourists in 2020 decreased to 222612 people, which was 57.22% less than in 2019. The number of tour operators and travel agents was analyzed and it was found that with the introduction of quarantine restrictions the number of tourism entities in Ukraine decreased. In 2020, the number of tour operators decreased by 15.98% compared to 2019. The number of travel agents – legal entities in 2020 decreased by 11.91% compared to 2019. In 2020, the number of travel agents – private entrepreneurs

decreased to 2,306 businesses, which was 12.78% less than in 2019. Measures that should be implemented in the future in domestic tourism are considered. To overcome the crisis in domestic tourism, tourism entities need to adapt to new challenges and changes, introduce new tourism services, apply the latest ways to sell tourism products. The national government and local authorities should promote the socio-economic development of tourist regions and support tourism entities.

Keywords: tourism, pandemic, development, market, COVID-19.

Постановка проблеми. Туризм відіграє важливу роль в світовій економіці, що сприяє розвитку регіонів та створенні нових унікальних продуктів та послуг. Туристична індустрія в Україні активно розвивається, що сприяє створенні нових робочих місць, сплати податків у місцеві бюджети, розробленні нових туристичних маршрутів, популяризації вітчизняних визначних пам'яток культури та історії тощо. Проте із поширенням коронавірусного захворювання COVID-19 та впровадження карантинних заходів для боротьби з ним, туристичний ринок зазнав значних збитків, що потребує переглянути перспективи розвитку вітчизняного туризму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У зв'язку із поширенням коронавірусного захворювання COVID-19 та впровадження карантинних заходів вітчизняним урядом та урядами світових країн туристична галузь почала функціонувати у нових умовах та понесла значні збитки. Відповідно проблематика функціонування туризму в умовах пандемії COVID-19 при запровадженні карантинних заходів почала висвітлюватися в наукових працях. Проблематику туризму в умовах пандемії COVID-19 в Україні та світі досліджують такі науковці та вчені, як Атаманчук З.А. [1], Графська О.І., Підвальна О.Г., Боднарчук Х.П. [2], Кіш Г.В. [3], Лисюк Т.В., Терещук О.С., Білецький Ю.В. [4], Радченко О.П., Горбаченко С.А. [6], Роїк О.Р., Лущик М.В. [7], Тюріна Д.М. [8] та інші дослідники.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проблема поширення коронавірусного захворювання COVID-19 є новою, дуже актуальною та вивчається в останні два роки. Необхідність функціонування вітчизняного туризму в умовах карантинних заходів та обмежень потребує розроблення ефективних заходів на перспективу.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Основним завданням статті є висвітлення основних проблем розвитку вітчизняного туризму в умовах COVID-19 та окреслення перспектив функціонування туристичної індустрії в Україні на майбутнє.

Виклад основного матеріалу дослідження. Туризм займає значну частку в світо-

вій економіці та відіграє значну роль в національному господарстві країн. Коронавірусне захворювання COVID-19 суттєво вплинуло на індустрію туризму, зокрема спричинило критичні зміни у всесвітній економіці. Запровадження карантинних заходів, що обмежили роботу закладів харчування та готелів, музеїв, курортів, аеропортів, авіакомпаній, інших суб'єктів туризму, призвело до скорочення мільйонів робочих місць, ліквідації суб'єктів господарювання. Ринок туризму найбільше зазнав збитків у зв'язку із обмеженнями на пересування туристів.

Графська О.І., Підвальна О.Г. та Боднарчук Х.П. зазначають, що із початком обмежень на подорожі, закриття кордонів та карантину на початку 2020 року туристична сфера опинилась у скрутному становищі. Проте світові регіони почали адаптуватись до умов та фокусуватись на внутрішньому туризмі. Прогнозується, що внутрішній туризм повинен повернутися до нормальних умов функціонування в умовах пандемії та після неї швидше, ніж міжнародні подорожі, що дасть можливість як розвиненим країнам, так і країнам, що розвиваються, оговтатися від соціальних та економічних наслідків поширення COVID-19 [2].

Досліджуючи вітчизняний туризм в Україні спостерігається значне відставання у темпах впровадження заходів на підтримку туристичного сектора, що ставить під серйозну загрозу конкурентоспроможність галузі на глобальному ринку протягом прогнозованого періоду відновлення впродовж 2021 року. В Україні робиться акцент саме на виїзному туризмі, через це кількість туристів, що від'їжджають із країни, значно перевищує кількість в'їзних (іноземних) туристів. Туристична сфера України на світовому ринку туристичних послуг, у порівнянні з туристичними ринками інших країн, є незадовільною та неконкурентоспроможною, а в деякій мірі непривабливою для іноземних туристів [7].

Пандемія COVID-19 та карантинні обмеження, мінімізували споживчі настрої населення, повністю або частково зупинив окремі галузі національної економіки – роздрібну торгівлю, готельний та ресторанний бізнес, авіаперевезення, сферу розваг тощо. Це спричинило скорочення податкових надходжень до

Таблиця 1

**Кількість туристів, обслугованих туроператорами та турагентами,
за видами туризму, 2016–2020 рр., осіб.**

Роки	Кількість туристів, обслугованих туроператорами та турагентами, усього	У тому числі		
		в'їзні (іноземні) туристи	виїзні туристи	внутрішні туристи
2016	2549606	35071	2060974	453561
2017	2806426	39605	2289854	476967
2018	4557447	75945	4024703	456799
2019	6132097	86840	5524866	520391
2020	2360278	11964	2125702	222612

Джерело: дані Державної служби статистики України [5]

бюджету. Водночас пандемія COVID-19 змусила обирати українських туристів замість іноземних курортів Туреччини та Єгипту вітчизняні курорти Одещини, Херсонщини, Івано-Франківщини, Закарпаття тощо [6].

Для характеристики туристичної індустрії в Україні досліджено кількість туристів, обслугованих вітчизняними туроператорами та турагентами, за видами туризму протягом періоду 2016–2020 років, використавши дані Державної служби статистики України [5] (див. табл. 1).

З таблиці 1 можна простежити, що кількість обслугованих туристів в Україні стабільно зростала в період з 2016 року до 2019 року. Якщо у 2016 році кількість туристів становила 2549606 осіб, то у 2019 році ця чисельність зросла до 6132097 осіб, що на 140,5% більше, ніж у 2016 році. Проте у 2020 році кількість обслугованих туристів в Україні різко скоротилася до 2360278 осіб, що було на 61,5% менше, ніж попереднього року. Це суттєве скорочення пов'язане із запровадженням українським урядом та урядами інших країн карантинних заходів у зв'язку із пандемією COVID-19.

Щодо чисельності в'їзних (іноземних) туристів, то їх кількість зростала: якщо у 2016 році кількість іноземців, що відвідували Україну, становила 35071 особу, то у 2019 році кількість в'їзних туристів зросла до 86840 осіб, що було

на 147,6% більше, ніж у 2016 році. У 2020 році, у зв'язку із пандемією COVID-19, кількість іноземних туристів скоротилася до 11964 осіб, що було на 86,2% менше, ніж у 2019 році.

Кількість виїзних туристів, що скористалися послугами вітчизняних туроператорів та турагентів, протягом 2016–2019 років зростала. Якщо у 2016 році кількість виїзних туристів склала 2060974 осіб, то у 2019 році ця чисельність зросла до 5524866 осіб, що було на 168,07% більше, ніж у 2016 році. У 2020 році чисельність виїзних туристів різко скоротилася до 2125702 осіб, що було на 61,5% менше, ніж попереднього року. Це зумовлене із запровадженням карантинних заходів у зв'язку із пандемією COVID-19.

Щодо кількості внутрішніх туристів, що подорожували та відпочивали Україною, то протягом 2016–2019 років їх чисельність зростала: із 453561 туриста у 2016 році до 520391 туриста у 2019 році, що було на 14,73% більше, ніж у 2016 році. У 2020 році кількість внутрішніх туристів різко скоротилася до 222612 осіб, що було на 57,22% менше, ніж попереднього року.

Досліджено кількість суб'єктів туристичної діяльності в Україні за 2017–2020 роки використавши дані Державної служби статистики України [5] (див. табл. 2).

Таблиця 2

Кількість суб'єктів туристичної діяльності в Україні за 2017–2020 роки

Роки	Кількість туроператорів та турагентів – юридичних осіб	З них		Кількість турагентів – фізичних осіб підприємців
		туроператори	турагенти	
2017	1670	498	1172	1630
2018	1772	529	1243	2322
2019	1797	538	1259	2644
2020	1561	452	1109	2306

Джерело: дані Державної служби статистики України [5]

Як можна простежити з таблиці 2, що кількість-туроператорів та турагентів – юридичних осіб з 2017 по 2019 роки зростала. У 2017 році кількість юридичних осіб (туроператорів та турагентів) в Україні становила 1670 суб'єктів господарювання, у 2018 році – 1772 суб'єктів господарювання, у 2019 році – 1797 суб'єктів господарювання. У 2020 році кількість туроператорів та турагентів – юридичних осіб в Україні скоротилися до 1561 суб'єкт господарювання, що було на 13,13% менше, ніж попереднього року. Скорочення зумовлено запровадженням карантинних заходів у зв'язку із пандемією COVID-19, що призвело до ліквідації та закриття певної частини туроператорів та турагентів – юридичних осіб.

Щодо кількості туроператорів в Україні, то протягом аналізованого періоду їх чисельність зросла із 498 суб'єктів господарювання у 2016 році до 538 суб'єктів господарювання у 2019 році. У 2020 році кількість туроператорів скоротилася до 452 суб'єктів господарювання, що на 15,98% було менше, ніж попереднього року. Кількість турагентів – юридичних осіб протягом 2016-2019 років також зростала: із 1172 суб'єктів господарювання у 2016 році до 1797 суб'єктів господарювання у 2019 році. У 2020 році кількість турагентів – юридичних осіб скоротилася до 1109 суб'єктів господарювання, або на 11,91% менше, ніж попереднього року.

Змінювалася також і кількість турагентів – фізичних осіб підприємців (далі – ФОП). Якщо у 2016 році на вітчизняному ринку України функціонувало 1630 турагентів – ФОПів, то у 2019 році ця чисельність зросла до 2644 суб'єктів господарювання, що було на 62,2% більше, ніж у 2016 році. У 2020 році чисельність турагентів – ФОПів скоротилася до 2306 суб'єктів господарювання, що було на 12,78% менше, ніж попереднього року.

Кіш Г.В. виділяє закономірності, що виникли в результаті змін в поведінці туристів, як відповідь на виклики пандемії COVID-19 [3]: підвищена увага до питань безпеки та гігієни; активізація індивідуального туризму; збільшення уваги на розвиток внутрішнього туризму; здорове та органічне харчування; використання безконтактних платежів за допомогою сервісів Google Pay, Apple Pay; використання чат-ботів та автоматизація туристичного обслуговування; застосування технологій розпізнавання та штучного інтелекту; популяризація віртуальної реальності та онлайн-подорожей.

На думку авторів Лисюк Т.В., Терещук О.С. та Білецького Ю.В., вітчизняним суб'єктам

господарювання туристичного бізнесу в перспективі слід здійснювати такі заходи [4]: зміцнювати сегмент внутрішнього туризму; розробляти нові пропозиції туристичних подорожей, орієнтованих на бюджетний туризм, а також на індивідуальний туризм і туризм в малих групах; розширювати можливості екологічного туризму (розробка нових маршрутів); посилювати аспект безпеки туристичних подорожей страховим полісом (враховуючи санітарно-епідеміологічну ситуацію місця перебування); використовувати QR-коди, мультимедійні додатки для об'єктів показу і ін.).

Для виходу вітчизняного туризму з кризи після пандемії COVID-19 доцільно здійснити такі заходи [5]: пом'якшити соціально-економічні наслідки, а саме збереження робочих місць, зміцнення довіри та безпеки для туристів; підвищити конкурентоспроможність туристичних послуг та продуктів (розвиток туристичної інфраструктури та підвищення якості послуг, диверсифікація туристичних продуктів); провести діджиталізацію туристичних послуг та продуктів; екологізація (розвиток «зеленого» та сільського туризму); розвивати міжнародне партнерство для трансформації вітчизняного туристичного сектору.

Отже, проблемою вітчизняного туризму є пандемія COVID-19 та запровадження карантинних обмежень як українським урядом, так зарубіжними країнами. Це призвело до скорочення обсягів туристів (в'їзних, виїзних та внутрішніх), ліквідації та банкрутства суб'єктів туристичної діяльності (туроператорів та турагентів), закриття готелів та закладів харчування, зменшення надходжень в місцеві бюджети, зміни в смаках та звичках туристів тощо.

На перспективу для подолання кризових явищ у вітчизняному туризмі нами пропонується впроваджувати такі заходи: адаптація суб'єктів туристичної діяльності до карантинних обмежень, що діятимуть в наступні роки; обов'язкова вакцинація працівників туристичної індустрії (за винятком осіб, кому протипоказана вакцинація); державна підтримка вітчизняного туризму; впровадження інноваційних способів реалізації турпродуктів (безконтактні платежі, чат-боти); розроблення нових туристичних послуг та створення нових сегментів ринку.

Висновки. Результати проведених досліджень показують, що вітчизняний туризм в Україні зазнав суттєвих змін та поніс збитки. Туристичний ринок, через пандемію COVID-19 та запровадження карантину як в Україні, так і світі, втратив великий обсяг туристів, знизився

попит на туристичні послуги та продукти. Туристичні суб'єкти господарювання (туроператори та турагенти, готелі та заклади громадського харчування, перевізники) понесли збитки через відсутність споживачів, певна кількість суб'єктів підприємництва збанкрутували та закрились. У туристів з'явилися нові звички та вподобання, до яких туристична індустрія повинна адаптуватися. Для подо-

лання кризових явищ у вітчизняному туризмі суб'єктам туристичної діяльності потрібно адаптуватися до нових викликів та змін, впроваджувати нові туристичні послуги, застосувати новітні способи реалізації туристичних продуктів. Вітчизняний уряд та місцеві органи влади повинні сприяти соціально-економічному розвитку туристичних регіонів та підтримувати суб'єктів туристичної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Атаманчук З.А. Розвиток міжнародного туризму в умовах пандемії COVID-19: тенденції та очікування. *Бізнес Інформ*. 2020. № 5. С. 94–99. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-5-94-99>
2. Графська О.І., Підвальна О.Г., Боднарчук Х.П. Перспективи розвитку внутрішнього туризму в умовах пандемії COVID-19. *Економіка і суспільство*. 2021. № 25. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-25-52>
3. Кіш Г.В. Вплив пандемії COVID-19 на туристичну сферу. *Економічні студії*. 2021. № 2(32). С. 23–26.
4. Лисюк Т.В., Терещук О.С., Білецький Ю.В. Організація туристичних подорожей на ринку туристичної індустрії в умовах COVID-пандемії. *Економіка і суспільство*. 2021. № 28. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-28-27>
5. Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України. URL: [://www.ukrstat.gov.ua](http://www.ukrstat.gov.ua) (дата звернення: 10.12.2021).
6. Радченко О.П., Горбаченко С.А. Стратегія розвитку туристичної галузі України в умовах невизначеності. *Економіка і суспільство*. 2021. № 24. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-24-31>
7. Роїк О.Р., Луцик М.В. Розвиток туристичної сфери України в умовах підвищених епідемічних ризиків. *Економіка і суспільство*. 2020. № 22. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2020-22-9>
8. Тюріна Д.М. Ринок туризму в Україні: стан і проблеми в умовах сьогодення. *Економіка і суспільство*. 2021. № 30. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-30-18>

REFERENCES:

1. Atamanchuk Z.A. (2020) Rozvytok mizhnarodnoho turyzmu v umovakh pandemii COVID-19: tendentsii ta ochikuvannia [The Development of International Tourism in the Context of the COVID-19 Pandemic: Tendencies and Expectations]. *Biznes Inform*, no. 5, pp. 94–99. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-5-94-99>
2. Graftska O., Pidvalna O., Bodnarchuk K. (2021) Perspektyvy rozvytku vnutrishnoho turyzmu v umovakh pandemii COVID-19 [Prospects for the development of domestic tourism during the COVID-19 pandemic]. *Ekonomika i suspilstvo*, no. 25. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-25-52>
3. Kish G. (2021) Vplyv pandemii COVID-19 na turystychnu sferu [Impact of the COVID-19 pandemic on tourism]. *Ekonomichni studii*, no. 2(32), pp. 23–26.
4. Lysiuk T., Tereshchuk O., Biletsky Y. (2021) Orhanizatsiia turystychnykh podorozhei na rynku turystychnoi industrii v umovakh COVID-pandemii [Organization of tourist travel in the market of the tourist industry in the conditions of COVID-pandemic]. *Ekonomika i suspilstvo*, no. 28. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-28-27>
5. Ofitsiyni veb-sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy [Official site of the State Statistics Service of Ukraine], available at: <https://ukrstat.gov.ua> (accessed December 10, 2021).
6. Radchenko O., Horbachenko S. (2021) Stratehiia rozvytku turystychnoi haluzi Ukrainy v umovakh nevyznachenosti [Strategy of development of the tourist industry of Ukraine in conditions of uncertainty]. *Ekonomika i suspilstvo*, no. 24. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-24-31>
7. Roi O., Lushchik M. (2020) Rozvytok turystychnoi sfery Ukrainy v umovakh pidvyshchennykh epidemichnykh ryzykiv [Development of the tourist sphere of Ukraine in conditions of increased epidemic risks]. *Ekonomika i suspilstvo*, no. 24. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2020-22-9>
8. Tiurina D. (2021) Rynok turyzmu v Ukraini: stan i problemy v umovakh sohodennia [Tourism market in Ukraine: state and challenges in modern world]. *Ekonomika i suspilstvo*, no. 30. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-30-18>